

Jak wspierać w przedszkolu dziecko jękające się i jego rodzinę – inspiracje dla nauczyciela...

LEAD: Chcąc wspomagać dziecko jękające się w przedszkolu, nie można zapominać o tym, jak ważna jest rola rodziców i nauczycieli w procesie terapeutycznym. Wraz z terapeutą jękania tworzą oni niezwykle istotny „zespół”, którego współpraca znacząco wpływa na efektywność działań podejmowanych w trakcie terapii.

Dla skutecznego wsparcia dziecka niezbędne jest współdziałanie logopedy, pedagogów oraz rodziców. Warto, aby pracujący w przedszkolu logopeda koordynował działania podejmowane wobec dziecka w placówce oraz w domu, wyposażając otaczające go środowisko w niezbędną wiedzę o jękaniu oraz dbając o współpracę i wzajemne wsparcie.

Jak wspierać nauczyciela w radzeniu sobie z jękaniem dziecka?

Logopeda zajmuje się terapią mowy dziecka, jednak to nauczyciel w przedszkolu jest osobą, która ma z nim najbliższy kontakt. Jest on specjalistą w ocenie poziomu rozwoju i umiejętności dziecka w grupie. Dlatego to właśnie nauczyciel powinien zostać obdarzony szczególnym wsparciem, aby wiedział jak reagować na pojawienie się nie płynności w mowie dziecka i – przede wszystkim – aby nie bał się jękania.

Co powinien on zrobić, kiedy usłyszy w swojej grupie przedszkolnej, że jedno z dzieci się jąka?

Przede wszystkim powinien poddać dziecko wnikliwej obserwacji. Ważne jest przyglądnięcie się funkcjonowaniu i komunikowaniu się dziecka w codziennych sytuacjach z różnymi osobami z jego otoczenia. Nieodzowna jest także rozmowa nauczyciela z rodzicami, którzy czasami już zdają sobie sprawę z tego, że ich dziecko się jąka, bo mieli szansę usłyszeć to w domu, a czasem mogą być tym całkowicie zaskoczeni.

Wskazówki, które warto przekazać nauczycielom:

- Obserwuj dziecko. Zobacz, jak mówi i funkcjonuje w różnych sytuacjach w ciągu dnia.
- Porozmawiaj z rodzicami. Podziel się swoimi obserwacjami. Dopytaj, jak wygląda komunikacja pomiędzy członkami rodziny w domu.
- Współpracuj z przedszkolnym logopedą. Wymieniaj z nim informacje oraz obserwacje dotyczące dziecka.

Obserwacje, których dokonujemy zarówno w indywidualnych kontaktach z dzieckiem, jak i podczas działań grupowych, dają nam nie tylko obraz tego, jak dziecko funkcjonuje, ale

są też pomocne w dokonaniu pełnej, rzetelnej diagnozy zaburzeń mowy. Warto zatem, aby logopeda wraz z nauczycielem udzielili wspólnie odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie są mocne strony dziecka?
- jak jąkanie wpływa na jego codzienne funkcjonowanie, aktywność w grupie przedszkolnej, działanie w różnych sytuacjach?
- jakie są jego relacje z rówieśnikami?
- czy doświadcza ono przykrości z powodu jąkania?
- jakie odczucia wobec jąkania ma nauczyciel? (Płusajska-Otto, Węsierska 2009)

Wspólne rozważenie tych zagadnień pozwoli na postawienie trafnej diagnozy oraz na stworzenie pewnego rodzaju układu pomiędzy nauczycielem a terapeutą, który prowadzić będzie do spójności ich działań, realnej współpracy, a tym samym da większą szansę na odniesienie sukcesu w terapii.

Analizując sposób funkcjonowania dziecka w grupie oraz jego relacji z rówieśnikami, warto, by nauczyciel obserwował dziecko nie tylko pod kątem samego sposobu wypowiedzania się, ale też uważnie przyglądał się jego działaniu i reagowaniu podczas różnych aktywności, w których zobaczyć można np.:

- jak dziecko współdziała w grupie?
- jaką rolę w niej pełni?
- jak znosi porażkę?
- jak radzi sobie w sytuacjach stresowych?
- z kim częściej rozmawia – z dziećmi czy z dorosłymi?
- czy jąka się w rozmowie z dziećmi czy z dorosłymi?
- czy inicjuje rozmowę? czy np. samodzielnie zadaje pytanie nauczycielowi lub koledze?

Pomocny może być przy tym formularz „Obserwacja nauczyciela przedszkola” (dostępny w: B. Jeziorczak, K. Węsierska, *DJ – Diagnoza jąkania u dzieci w wieku przedszkolnym*, Katowice 2016)

Zdobycie tych informacji pozwala nam szeroko spojrzeć na dziecko – dostrzec jego mocne strony, a także wychwycić ewentualne czynniki ryzyka. Dlatego tak ważne jest, aby nauczyciel przekazywał swoje obserwacje rodzicom oraz logopedzie.

Współpracując z nauczycielem, należy brać pod uwagę, iż może on mieć trudność w zmierzeniu się z jąkaniem dziecka. Towarzyszyć mu mogą różne emocje i obawy, które przekładają się na jego sposób reagowania na objawy jąkania. Być może zauważy na

przykład, że nie wie, jak zachować się podczas rozmowy ze swoim podopiecznym, inaczej go traktuje czy też ma kłopot z utrzymaniem kontaktu wzrokowego z dzieckiem w chwili, gdy się jąka.

Jak logopeda może pomóc nauczycielowi oswoić się z jękaniem?

Warto przede wszystkim uspokoić emocje przejętego sytuacją nauczyciela. Należy zwrócić uwagę na to, jak ważna jest umiejętność akceptacji jękania w mowie dziecka. Ważniejsze jest przecież to, co mówimy niż to, w jaki sposób to robimy. Poza tym zwróćmy uwagę, iż my wszyscy – zarówno nauczyciele, logopedzi, dzieci, jak i rodzice – też nie zawsze mówimy w pełni płynnie. Na przykład zdarza się nam czasami powtórzyć słowo czy sylabę. Akceptujemy jednak takie „pomyłki” i mówimy (lub słuchamy) dalej. Ta umiejętność niewątpliwie ułatwia komunikację – zarówno osobie mówiącej, jak i jej słuchaczom. Otwartość i akceptacja słuchacza sprawia, że łatwiej nam się rozmawia.

Jeżeli chcesz pomóc nauczycielowi w kontakcie z jękającym się dzieckiem, podaj mu kilka wskazówek, które może wykorzystać bezpośrednio w rozmowie z nim.

W kontakcie z dzieckiem:

- Słuchaj go uważnie, nie stosuj komunikatów typu: „poczekaj”, „zwolnij”, „weź głęboki oddech”.
- Utrzymuj w sposób naturalny kontakt wzrokowy.
- Nie przerywaj, bądź cierpliwym słuchaczem.
- Nie dokańczaj wypowiedzi za dziecko.
- Mów do niego powoli i spokojnie, stosuj częste pauzy.
- Daj mu odczuć, że rozumiesz, o czym mówi – skupiaj się na treści jego komunikatu.
- Staraj się stosować więcej komentarzy niż pytań – nie zasypuj dziecka pytaniami, poprzez komentowanie jego wypowiedzi sprawdzaj, czy dobrze zrozumiałeś to, co chce Ci ono powiedzieć.
- Daj mu czas na wypowiedź, nie pośpieszaj, wysłuchaj do końca.
- Nie rób z jękania dziecka tematu tabu. Pokaż mu, że każdemu zdarza się pomylić, mówić za szybko, powtórzyć sylabę lub słowo, itp.

- Stosuj takie same zasady wobec dziecka jękającego się, jakie stosujesz wobec wszystkich jego rówieśników¹.

Czy i jak rozmawiać z dziećmi w grupie o jękaniu?

Często u nauczycieli (a także u rodziców) pojawia się wątpliwość, czy powinni oni rozmawiać z dziećmi o jękaniu. Pamiętajmy zatem, aby podkreślać w rozmowie z nauczycielami i rodzicami, że jękanie nigdy nie powinno być tematem tabu. Jeżeli dziecko porusza ten problem, to nie udawajmy, że go nie ma. Czasem zdarza się w grupie przedszkolnej, że to nie samo jękające się dziecko, ale jego rówieśnicy zauważą, że ich kolega mówi „inaczej”. Warto wykorzystywać takie okazje i porozmawiać wtedy z dziećmi, rozwiewając ich wątpliwości, udzielając odpowiedzi na nurtujące je pytania i pokazując, że o jękaniu można otwarcie rozmawiać.

Przykład:

Rozmowa trzech pięcioletnich chłopców podczas zajęć logopedycznych w przedszkolu. Jeden z chłopców (Tomek) to dziecko jękające się, drugi (Bartek) – przeszedł epizod jękania rok wcześniej – obecnie bez objawów jękania, trzeci (Jaś) – bez zaburzeń płynności mowy. Wszyscy chłopcy podczas zajęć logopedycznych w przedszkolu uczą się prawidłowej artykulacji głosek. Terapię jękania Tomka prowadzi drugi terapeuta na osobnych zajęciach.

Logopeda: *Po co my się tutaj spotykamy?*

Jaś: *Bo niektórzy tak dziwnie mówią.*

Logopeda: *Dziwnie, czyli jak?*

Jaś: *Bo Tomek mówi na przykład bu-bu-bu-buty, a my mówimy tylko „buty”.*

Tomek: *Ja tak czasem powtarzam, mówię „To-to-to-to-Tomek”, a Bartek też tak kiedyś mówił!*

Bartek: *Ale już tak nie mówię! Teraz się uczę mówić „sz!”.*

W przytoczonej rozmowie chłopcy samodzielnie zainicjowali ten temat, komentując zaobserwowane trudności w mowie swojej i kolegów. Nie towarzyszyły temu negatywne emocje, zwyczajnie stwierdzali fakty, szukając poparcia słuszności swoich obserwacji u logopedy. Skoro więc poruszyli ten temat, warto było go kontynuować, rozmawiając o różnych sposobach mówienia, o tym, kiedy nam się mówi łatwo, a kiedy trudno, jak możemy sobie pomóc, żeby łatwiej wypowiadało się trudne dla nas słowa, itp.

¹ Opracowano na podstawie wskazówek dla nauczycieli dostępnych w polskojęzycznych materiałach na stronie The Stuttering Foundation of America:

https://www.stutteringhelp.org/sites/default/files/Notes_to_the_Teacher_Polish_0.pdf, (dostęp: 18.02.2018r.)

Powyższa rozmowa pokazuje, że być może czasami to my – dorośli – boimy się poruszyć temat jąkania, z góry przewidując, że dla dziecka będzie to temat trudny. Tego rodzaju rozmowy z dziećmi są niezwykle ważne – szczególnie wtedy, gdy nasi mali rozmówcy sami wyrażają chęć podjęcia niełatwych bądź zwyczajnie ciekawych dla nich tematów. Nie nakłaniajmy czy też nie zmuszajmy dzieci do rozmowy na temat nie płynności, ale gdy wyrażą one taką wolę – nie traćmy tej okazji, by omówić nurtujące ich kwestie. Pokażemy tym sposobem naszą akceptację wobec ich jąkania, otwartość oraz gotowość do rozmowy.

Jak nauczyciel może wspierać dziecko jåkające się w grupie przedszkolnej?

Ważnym celem pracy nauczyciela dziecka jåkającego się w grupie powinno być tworzenie środowiska przyjaznego do komunikowania się. Dlatego tak istotne jest, aby poprzez zabawę uczyć dzieci różnych sposobów komunikacji, wprowadzając uporządkowane zasady rozmowy. Należy zwrócić uwagę na tempo mówienia swoje oraz dzieci, a także na – niezwykle cenną i niezbędną dla skutecznej komunikacji – umiejętność słuchania.

Przykładowe zabawy do wykorzystania w grupie można znaleźć w książce E. Kelman i A. Nicolas (*Praktyczna interwencja w jåkaniu wczesnodziecięcym. Podejście interakcyjne rodzic–dziecko – PALIN PCI*):

- 1) „Gra mikrofonowa” – dzieci siedzą w kole, pośrodku leży mikrofon lub przedmiot, który go imituje. Gdy dziecko chce coś powiedzieć, bierze mikrofon i w trakcie, gdy go trzyma, nikt inny nie może mu przeszkodzić. Po skończonej wypowiedzi, kładzie mikrofon na miejsce – może się wtedy wypowiedzieć kolejna osoba. Przed rozpoczęciem zabawy należy ustalić zasady gry:
  - mówi tylko ta osoba, która ma mikrofon – nie wolno jej przerywać, ani wchodzić w słowo,
  - nie wolno za długo mówić do mikrofonu – gdy skończymy wypowiedzieć, odkładamy go na miejsce,
  - w trakcie, gdy jedna osoba mówi – pozostali uczestnicy słuchają.

Zabawa ma na celu kształtowanie umiejętności czekania na swoją kolej w trakcie rozmowy.

- 2) „Autobus” – układamy przed dziećmi trasę, po której będzie się poruszał autobus. Na trasie rozkładamy zabawki – ludziki, symbolizujące pasażerów oraz taką samą liczbę przedmiotów/obrazków do nazywania. Zadaniem dzieci jest przejechanie autobusem przez kilka przystanków, na których wsiada lub wysiada kolejny pasażer. Z każdym pasażerem dziecko nazywa jeden przedmiot lub obrazek. W trudniejszej wersji – dzieci opisują obrazek lub tworzą historyjkę z użyciem zilustrowanych słów.

Celem zabawy jest zdobycie umiejętności stosowania pauz w trakcie wypowiedzi – na przystanku tworzymy wypowiedź, gdy autobus jedzie po trasie – następuje przerwa w wypowiedzi.

- 3) „Kto tak mówi?” – prezentujemy dzieciom maskotki lub sylwetki żółwia i wyścigówki (lub inne odpowiedniki tempa „wolno” i „szybko”). Zachęcamy do odnalezienia różnic pomiędzy ich sposobem poruszania się. Następnie wymawiamy kilka słów w różnym tempie – szybkim jak np. wyścigówka lub wolnym jak np. żółw – zadaniem dzieci jest odgadnięcie, kto mówi w taki sposób. Następnie chętne dzieci losują zabawkę i wymawiają jej nazwę w wybraną przez siebie metodą – zadaniem grupy jest rozszyfrowanie, do kogo ona należy, poprzez przyporządkowanie jej do odpowiedniej sylwetki.

Celem zabawy jest rozwijanie umiejętności różnicowania szybkiego i wolnego tempa mowy.

- 4) „Mówimy jak...” – gdy dzieci potrafią już odróżnić i zaprezentować szybkie i wolne tempo mowy, bawimy się w mówienie w określonym tempie. Przypominamy o wolno mówiącym żółwiu i pędzącej wyścigówce, zachęcamy dzieci do wymyślenia własnych przykładów, kto mówi szybko (np. koń wyścigowy, karetka, straż pożarna, itp.), a kto mówi wolno (np. ślimak, sowa, Kłapouchy, itp.). Następnie wcielamy się w podane postacie, budując zdania, opowiadając historię, nazywając obrazki, itp. Przy tej zabawie warto zwrócić uwagę na to, aby dzieci nie tylko naśladowały szybkie mówienie, ale także próbowały wcielać się w postać, która mówi powoli, utrzymując wolniejsze tempo wypowiedzi.

Ćwiczenie to rozwija umiejętność kontrolowania i zwalniania tempa mowy w trakcie wypowiedzi.

Oprócz tworzenia dobrych warunków do komunikowania się w grupie, w terapii jąkania – ale i w codziennych działaniach edukacyjnych w przedszkolu – warto zadbać o wzmocnienie poczucia własnej wartości u dzieci. Mogą one bowiem w bardzo różny sposób postrzegać swoje trudności w mowie. Należy więc modelować takie, w których zarówno dziecko, jak i grupa będą mogli wzajemnie dostrzec i rozwijać swoje mocne strony.

W grupach dzieci starszych warto stosować zabawy oparte na schemacie: „taki sam” – „inny”. Wprowadzając takie działania, rozważajmy z dziećmi:

- w czym jesteśmy do siebie podobni?
- czym się różnimy?
- czy różnice nas wzbogacają czy powodują konflikty?

Dajmy dzieciom szansę zaobserwować, jak można te różnice wykorzystać. Pokażmy, że to, iż różnimy się od siebie sprawia, że jesteśmy wyjątkowi.

Jeżeli w grupie pojawiają się przypadki dokuczania dziecku jękającemu się, należy skupić się na przełamywaniu tabu, czyli otwartym mówieniu o jękaniu, oswojeniu inności oraz samych objawów jękania. Można to zrobić na przykład poprzez omówienie z dziećmi tych zjawisk, nadawanie im nazwy dostosowanej do wieku dzieci lub na przykład wykorzystanie celowego jękania się w różnych zabawach i grach. Przydatna może się tu okazać zabawa w „żabkowanie” (Schneider, 2017).

Żabkowanie to „podskakiwanie na słowach” – kilkukrotne powtarzanie sylab w wyrazach – w lekki, nienapięty sposób (np. „ba – ba – ba – balon”). Może się okazać, że stosując od czasu do czasu w zabawie takie właśnie „żabie słowa” u dziecka jękającego się zmniejszy się stres związany z mówieniem, a pozostałym dzieciom w grupie łatwiej będzie zrozumieć i zaakceptować te objawy.

Takie zabawy poprowadzić może logopeda zaproszony do grupy, ale także przeszkolony przez niego nauczyciel. Warto przy tym wykorzystać bajki: „*Kto – kto – kto robi hu – hu – hu?*” P. Schneidera lub „*Płynne i potknięte przygody pszczołki Basi. Opowiadania logopedyczne przeznaczone do terapii niepełności mowy*” S. Chmiel.

Pamiętajmy również, aby w trakcie działań w grupie przedszkolnej nie wyłączać dziecka jękającego się z występów wokalnych, recytatorskich czy teatralnych. Jeżeli tylko chce ono brać w nich udział, nie odbierajmy mu szansy na prezentowanie swoich możliwości. Stwórzmy mu jak najlepsze warunki do pokazania jego mocnych stron.

Jak wspierać rodzinę dziecka jękającego się?

Rodzicom, którzy zauważą u swojego dziecka jękanie często towarzyszy ogromny niepokój, a nierzadko także silne poczucie winy. Szczególnie, gdy w początkowej fazie przybierze ono intensywną postać. Nieodzownym działaniem profilaktycznym i terapeutycznym jest zatem – oprócz objęcia wsparciem dziecka i nauczyciela – wsparcie rodziny w radzeniu sobie z jękaniami i uzmysłowienie rodzicom, że to nie oni powodują jękanie swojego dziecka.

Rodzice – podobnie jak i nauczyciele – mają często wiele wątpliwości, co do sposobu, w jaki powinni reagować na jękanie dziecka. Rozmawiając z nimi, warto udzielić im kilku wskazówek, by zmniejszyć ich niepokój oraz upewnić ich w słuszności swojego postępowania.

Wskazówki dla rodziców:

- Rozmawiaj z dzieckiem spokojnie i powoli, wprowadź częste pauzy. Daj dziecku czas na wypowiedź.
- Stosuj więcej komentarzy niż pytań. Opisz to, o czym dziecko do Ciebie mówi.
- Zwracaj uwagę przede wszystkim na to, co mówi Twoje dziecko, a nie w jaki sposób to robi.
- Wprowadź rytuał rozmowy z dzieckiem każdego dnia. Poświęć kilka minut na oddanie mu całej swojej uwagi.
- Daj dziecku odczuć, że je akceptujesz, pomimo jego trudności w mówieniu².

Poza tym warto poradzić rodzicom, aby postarali się tak zorganizować codzienne życie dziecka, aby nie tylko łatwiej mu się mówiło, ale i lepiej działało w ciągu dnia. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na to, by w miarę możliwości zadbać o zwolnienie tempa funkcjonowania rodziny. W dzisiejszych czasach większości wykonywanych przez nas czynności towarzyszy nieustanny pośpiech. Pamiętajmy, że niesie on ze sobą poczucie presji, które niewątpliwie wzmacnia niepokój, a tym samym bezpośrednio może wpływać na płynność wypowiedzi dziecka, które podobnie jak my – dorośli, może czuć się przytłoczone i zagubione w pędzie codziennych wydarzeń.

---

² Opracowano na podstawie wskazówek dla rodziców dostępnych w polskojęzycznych materiałach zgromadzonych na stronie The Stuttering Foundation of America: https://www.stutteringhelp.org/sites/default/files/7tips_polish.pdf (dostęp: 18.02.2018)

Ważne, aby zwrócić uwagę na istotę wprowadzenia lub kontynuowania codziennych rutynowych czynności, przyjętych w rodzinie. Pamiętajmy, że rytuały w życiu dziecka dają mu poczucie bezpieczeństwa i pozwalają na spokojny, harmonijny rozwój, eliminując niepotrzebne lęki. Dlatego tak ważne są dla dzieci tzw. stałe punkty ich dnia, jak np. jedzenie, zasypianie, które mają miejsce w przewidywalnym dla nich czasie.

Ponadto w rozmowie z rodzicem podkreślmy, jak istotna dla prawidłowego rozwoju dziecka jest konsekwencja w działaniu dorosłych. Tak samo w przedszkolu, jak i w domu, dzieci potrzebują stałych zasad, które stanowią dla nich punkt odniesienia dla swojego zachowania.

Podobnie jak unormowane tempo życia, tak też ustalone rytuały, znane dzieciom normy postępowania i konsekwencja wobec ich działań sprawiają, że czują się one po prostu bezpiecznie. Poczucie bezpieczeństwa obniża poziom lęku, dzięki czemu dzieciom łatwiej jest funkcjonować, uczyć się, działać, bawić, a także – łatwiej mówić.

Podsumowanie

Pamiętajmy, że skuteczna diagnoza i terapia jąkania u małego dziecka warunkowana jest nie tylko doświadczeniem i umiejętnościami logopedy, ale i współpracą terapeuty ze środowiskiem, w którym funkcjonuje dziecko. Dlatego tak ważne jest nawiązanie relacji z nauczycielami oraz rodzicami i stworzenie z nimi wspólnego planu działania, opartego na obserwacji, akceptacji i zrozumieniu. Kluczowe wydaje się wyposażenie rodziców i nauczycieli w potrzebną im wiedzę i umiejętności, dzięki którym we współpracy z logopedą mogą stanowić zgrany zespół terapeutyczny. Spokojny i pewny swojego działania nauczyciel, wspierany przez logopedę, z pewnością stanowić będzie nieocenione wsparcie dla jękającego się dziecka oraz jego rodziny.

Polecana literatura:

1. C. W. Dell Jr., *Terapia jąkania u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
2. K. A. Chmela, N. Reardon, L. A. Scott, *Jak skutecznie pracować nad postawami i emocjami w terapii jąkania*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2014.
3. A. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, Media Rodzina, Poznań 2001.
4. D. Kamińska, *Wspomaganie płynności mowy dziecka – profilaktyka, diagnoza i terapia jąkania wczesnodziecięcego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
5. W. Kostecka, *Dziecko i jąkanie*, Polskie Towarzystwo Logopedyczne, Lublin 2000.

6. L. Scott, C. Guitar, *Jak mówić w szkole o jąkanii? Przewodnik dla nauczycieli i logopedów*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2012 r.
7. Z. Tarkowski, E. Humeniuk, J. Dunaj, *Jąkanie w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2011.

Polecane poradniki:

1. D. L. Holte, *Głos odzyskany. Poradnik dla rodziców dzieci jękających się*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2016.
2. P. Schneider, *Moje dziecko się jęka. Co mogę zrobić? Poradnik dla rodziców i opiekunów dzieci jękających się*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2017.
3. A. Szerszeńska, *Jąkanie to nie wyrok. Poradnik dla rodziców dzieci jękających się*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.
4. Z. Tarkowski, *Jąkanie. Księga pytań i odpowiedzi*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2010.
5. H. Waszczuk, *Rodzinna terapia jękania. Poradnik*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005.
6. K. Węsierska, B. Jeziorczak, *Czy moje dziecko się jęka? Przewodnik dla rodziców małych dzieci, które mają problem z płynnym mówieniem*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2011.

Literatura polecana do pracy z dziećmi:

1. S. Chmiel, *Płynne i potknięte przygody pszczołki Basi. Opowiadania logopedyczne przeznaczone do terapii niepełności mowy*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2014.
2. E. de Gaus, *Czasami po prostu się jękam. Książka dla dzieci w wieku od 7 do 12 lat*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2013.
3. B. Katie, H. Wilhelm, *Tygrysku, czy to prawda? Cztery pytania, dzięki którym znów się uśmiechniesz*, Gruner+Jahr Polska, Warszawa 2012.
4. P. Schneider, *Kto – kto – kto robi hu – hu – hu?*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2014.
5. E. Snel, *Uważność i spokój żabki. Ćwiczenia uważności dla dzieci ... i ich rodziców*, Wydawnictwo CoJaNaTo, Warszawa 2015.

Polecane strony internetowe:

1. Centrum Logopedyczne: <http://centrumlogopedyczne.com.pl>
2. Międzynarodowa Konferencja Logopedyczna „Zaburzenia płynności mowy”: <http://www.konferencja-zpm.edu.pl>
3. Polski Związek Logopedów: www.logopeda.org.pl
4. The Stuttering Foundation of America: <https://www.stutteringhelp.org/polish-translations>
5. The British Stammering Association: <https://www.stammering.org/>
6. Wortal poświęcony jękananiu: <http://demostenes.eu/>
7. Blog A. Szerszeńskiej: <http://szerszenska.com/>
8. Strona internetowa A. Boroń: <http://logopeda-24.pl/>
9. Strona internetowa R. Sobocińskiej: <http://www.jakajacy.pl/>

Bibliografia:

1. B. Guitar, E. G. Conture, *7 wskazówek dla rodziców, jak rozmawiać z dzieckiem*, [na:] https://www.stutteringhelp.org/sites/default/files/7tips_polish.pdf, dostęp: 18.02.2018 r.
2. E. Kelman, A. Nicolas, *Praktyczna interwencja w jękananiu wczesnodziecięcym. Podejście interakcyjne rodzic – dziecko – PALIN PCI*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2013.
3. A. Plusajska – Otto, K. Węsierska, *Znaczenie współpracy logopedy i nauczyciela w terapii dziecka jękającego się*, [w:] „Forum Logopedyczne” 2009, nr 17, Polskie Towarzystwo Logopedyczne Oddział Śląski.
4. P. Schneider, *Moje dziecko się jąka. Co mogę zrobić? Poradnik dla rodziców i opiekunów dzieci jękających się*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2017.
5. L. A. Scott, *Dziecko jękające się w szkole: wskazówki dla nauczyciela*, [na:] https://www.stutteringhelp.org/sites/default/files/Notes_to_the_Teacher_Polish_0.pdf, dostęp: 18.02.2018 r.
6. K. Węsierska, B. Jeziorczak, *DJ – Diagnoza jękania u dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Komlogo, Katowice 2016.
7. K. Węsierska, B. Jeziorczak, *Czy moje dziecko się jąka? Przewodnik dla rodziców małych dzieci, które mają problem z płynnym mówieniem*, Centrum Logopedyczne, Katowice 2011.
8. K. Węsierska, A. Krawczyk, *Wsparcie dziecka jękającego się w środowisku edukacyjnym*. [w:] *Głos – język – komunikacja 4. Funkcjonowanie społeczne dzieci z*

problemami komunikacyjnymi, red. K. I. Bieńkowska., I. Marczykowska, A. Myszka, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017.

Joanna Szymczakowska – magister filologii polskiej, neurologopeda. Absolwentka warsztatów dla terapeutów jąkania, organizowanych przez The Stuttering Foundation of America na Uniwersytecie w Bostonie. W terapii dzieci jąkających się wykorzystuje głównie techniki modyfikacji jąkania C.W. Della Jr., podejście Mini – KIDS oraz Palin PCI. Pracuje w Centrum Terapii Promitis oraz w Przedszkolu nr 35 z oddziałami integracyjnymi „Tęczowy Domek” we Wrocławiu.